

Nomatek sett upp vatnreinsiverk um alt landið

Nomatek í Havn hevur í gjøgnum nógv ár ment eina skipan til at reinsa drekkivatn, sum í dag kann kallast ein reint føroysk loysn

REINSAÐ VATN
Jan Müller
jan@sosialurin.fo

Vit framleiða reinsiverk í øllum støddum, sigur Jákup Magnussen, stjóri í Nomatek. Vit hava sett upp reinsiverk í Klaksvík, og vit hava sett upp á Skælingi, og í dag hava millum 20-25 bygdir reinsiverk til drekkivatn frá Nomatek.

Vit hava gjort eina einfalda loysn, har vatnið fyrst verður filtrerað gjøgnum sand, og síðani strálað við ultravioletum ljósgeislingum, sokallaðar UV-strálur, fyri at drepa bakterjur. Sandurin verður skolaður um náttina, so hann altíð er reinur og klárur til dagin eftir. Hetta er kvartssandur, sum er flokkaður eftir kornstødd, og hann heldur sær í nógv ár, millum 10 og 20 ár. Reinsiverkini eru fulta-utomatisk og kunnu útgerast eftir ynski, við t.d. alarminum, sum automatiskt ringja til vissar telefonir, um okkurt er galið.

Á Nomatek sveisa teir útgerð til vatnreinsiverk

Havnar kommuna tann fyrsta

Fyrsta reinsiverkið, sum varð framleitt á Nomatek, var til Kaldbak. Tað var tikið í nýtslu í 1997. Í tí sambandinum menti Nomatek sína egnu UV stráluskipan til sóttreinsing av vatni, sum varð typugóðkend í

Norra. UV-útgerð frá Nomatek er soleiðis í dag millum tey 5-10 merkini á altjóða marknaðinum, sum eru typugóðkend hjá SIFF í Oslo (Statens Institut for Folkehelse). Hetta hevur eisini gjort tað møgult at framleitt UV-útgerð til onnur lond, serliga til Norra.

Reinsiverkini verða framleidd á verkstaðnum hjá Nomatek, har sandfiltrur og UV-útgerð verða gjord úr rustfrium stáli. Hetta er besta loysnin til føroyska vatnið, sum ofta er eitt sindur súrt og viðførir, at vanligt stál rustar, um tað ikki verður viðgjørt sera

væl og neyvt við serligari máling.

Fult kappingarførir við útheimin

Í nógvum førum hevur Svenn Brimheim, ráðgevandi verkfrøðingur frá Teknistovuni hjá Martin

Leo, projekterað alla vatnveitingina og reinsiverkini. Tá reinsiverkini hava verið boðin út, hevur tað vist seg, at Nomatek eru fult kappingarførir og altíð hava verið bíligari, enn teir útlendsku veitararnir.

Jákup Magnussen sigur, at teir umframt Hósvík júst eru í ferð við at seta reinsiverk upp á Selatrað og á Morkanesi, og á verkstaðnum framleiða teir í lötuni reinsiverk til Haldórvík og til Árnafjørð. Her er Svenn Brimheim ráðgevandi fyri vatnveitingina.

Neyðugt hjá Nomatek at hava fleiri bein at standa á

Høvuðsokið hjá Nomatek hevur altíð verið fiskur - útgerð til flakavirkir, til skip og til laksavinnuna, men hesi seinnu árinu hevur vatn verið ein vaksandi partur. Vit hava gjort reinsiverk til drekkivatn, men eisini til vatnútlátið frá virkjunum, sigur Jákup Magnussen. Tey síðstu 2 árinu hava vit gjort sóttreinsingarútgerð til blóðvatni frá kryvjing av laks, har tað er av størsta týðningi, at vatnið ikki spreiddir sjúku og harvið smittar laksin í sjónum. Nomatek er einasti veitari, sum í dag framleiðir útgerð til reinsing av blóðvatni, har skipanin er typugóðkend av Heilsufrøðiligu Starvstovuni.

Nomatek sett nýtt reinsiverk upp í Hósvík

Nú verður vatnið í Hósvík reinsað. Aftan á, at Hósvíkar kommuna í gjøgnum nógv ár hevur arbeitt við at fáa reinsað vatnið í kommununi, er nú komið á mál

REINSAÐ VATN
Jan Müller
jan@sosialurin.fo

Jógvan Mørkøre, bygdaráðsformaður, sigur, at skiftandi bygdarráð í gjøgnum nógv ár hava havt sum eitt mál at veita reint vatn til kommununa. Bygdarráðið undan hesum fekk skift allan tann gamla vatnleidningin út til plastør. Tá ið so núverandi bygdarráð kom til, settu tey sær fyri at fáa eina endaliga loysn í hesi setuni.

Í 2002 vóru 4 glasfipurbrennar til savning av vatni settir upp í gott 100 metrar hædd, og har frá vóru vatnleidningar til vatninntøk lagdir niðan ovarlaga í fjallinum fyri at betra um vatngóðskuna.

Jógvan Mørkøre sigur, at tey í gjøgnum nógv ár hava kannað ymiskar møguleikar fyri at reinsa vatn, tey hava fylgt væl við, hvørjar royndir, aðrar kommunur hava gjort, og hvørjar tekniskar loysnir hava verið á marknaðinum. Tey komu so til tað niðurstøðu at heita á Nomatek um at gera eitt reinsiverk, sum stóð tey krøv, sum dagurin í dag krevur.

Bygdarráðið arbeitt væl saman

Jógvan Mørkøre sigur, at tey hava arbeitt sera gott saman í bygdarráðnum,

Sunrid Jacobsen, bygdaráðslmur, Jógvan Mørkøre, bygdaráðsformaður og Jákup Magnussen, stjóri á Nomatek

Kostráðgevin:

Góðir matvanar geva úrslit – hvørja ferð

– Fólk, sum eta ósunt, gera tað tíverri ofta í góðari trúgv. Tey vita ikki betri, tí ongin hevur fortalt teimum tað. Tí má fremsta uppgávan hjá politisku myndugleikunum vera, at seta í verk skipaða fólkaupplýsing um heilsugóðan mat, sum kann brúkast í gerandisdegnum hjá fólki, sigur Ulla Sissel Brandi, kost-ráðgevi

MATUR OG HEILSA
Anna V. Ellingsgaard
anna@sosialurin.fo

Ulla Sissel Brandi

føroyingar eta óvanliga nógv mettað feitt, uttan at vera greið yvir, hvørjar avleiðingar tað kann hava. Feitt kjøt, feitar kjøt- og rullupylsur og garnatál eru ofta fastir tættir í matinum hjá nógvum, umframt at nógv brúka smelt til nærum allan døgurðamat. Tey flestu vita, at slíkt fítar, men nógv eru als ikki greið yvir, at tað júst er alt hetta mettaða feittið sum ofta er orsøkin til hjarta- og æðra-sjúkur, sigur Ulla.

Í sumnum førum er tað læknin, sum hevur rátt fólki til at fara til kostráðgeva, tí blóðroyndir hava vist, at blóðtrýstið ella kolesterotálið er ov høgt, ella tí tey viga ov nógv. Men alsamt fleiri, bæði kvinnur og menn í øllum aldri, koma sjálvboðin.

– Tað er ongin ivi um, at tørvurin á kostráðgeving er nógv øktur, og at hetta hongur saman við, at føroyingar eru vorðnir nógv meir tilvitaðir um, hvønn týðning maturin hevur fyri heilsuna, sigur Ulla.

Børnini

Í síni viðtalu hittir Ulla alsamt fleiri børn, sum viga ov nógv. Kortini eru tey ovurtjúkku børnini framvegis ikki nakað, vit tosa um í Føroyum, og Ulla viðgongur eisini, at hetta er ein

av teimum truplastu uppgávanum hjá henni sum kostráðgeva. Ikki tí, tað er trupult at hjálpa teimum, men tí evnið er so kensluborið.

– Tá tað snýr seg um børnini, kann ráðgevingin lætt fatast sum ein ákæra móti foreldrunum ella kanska serliga mammuni. Men onkur má taka trupulleikan upp, tí børnini megna jú ikki sjálvi at átaka sær ábyrgdina fyri, hvat tey eta. Jú fyrr vit læra tey góðar matvanar, jú størri er møguleikin fyri, at tey ongantið koma at dragast við trupulleikar og sjúk-ur, sum standast av fíti.

Saman við heilsusjúkrasysturum hevur Ulla vitjað á ymsum skólum í Føroyum, har hon hevur vegleitt børn, lærarar og foreldur í betri matvanum. Hon ivast ikki í, at foreldur eru vorðin nógv meir tilvitaðir um týðningin av sunnum matpakklum og fegnast um, at alsamt fleiri skúlar hava sett í verk mjólka- og frukt skipanir. Men skulu varandi úrslit spyrjast burtúr hesum arbeiði, er neyðugt, at kantinur á stovnum, hægri skólum og arbeiðsplássum eisini koma við.

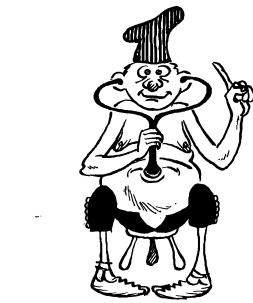
– Tað besta hevði verið, um fleiri kostráðgevar burturav høvdu til uppgávu at virka sum ráðgevar á kantinum yvirhøvur. Slíkt hevði

beinanvegin gjort mun í gerandisdegnum hjá fólki og sannført okkum um, at politikarnir eru sinnaðir í fremja okkurt av øllum tosinum um fyrirbyrging í verki, sigur Ulla.

Góð úrslit - hvørja ferð

Ulla heldur tað vera stórt spell, at so lítið hendir frá politiskari síðu á heilsuøkunum, tí hon er ikki í iva um, at fólk sum heild hava fingið ein sera positivan hugburð mótevgis heilsu-betri matvanum

– Eg eri sannførd um, at fólk, sum eta ósunt, oftast

gera tað í góðari trúgv og ikki av ringum vilja ella dovinskapi. So skjótt tey fáa at vita, at tað er matvanunum, tað er galið við, eru tey fús at royna at eta øðrvísi og heilsubetri, hóast tey ongantið hava roynt tað fyrr. Og fyri meg er tað alt arbeiðið vert at siggja, hvussu glað og bilsin tey bliva, tá góðu úrslitini byrja at merkjast, og tey fáa tað betri.

Ulla leggur afturat, at tað er ikki minst hetta, sum ger tað serliga hugaligt og gevandi at arbeiða sum kost-ráðgevi. Hon kann altíð veita fólki vissu fyri, at um tey fylgja vegleiðingini, skulu góðu úrslitini nokk vísa seg. Tað gera tey nevniliga hvørja ferð.

Ábyrgdin

So leingi fólk ikki hava neyðugu vitanina um mat og heilsu, má fyrsta uppgávan hjá mynduleikunum vera at fáa hendan boðskapin út til fólk. Og tað skuldi ikki verið so trupult, heldur Ulla, tí úrslitini av fleiri ára granskning og royndum hjá eitt nú Hjerteforeningen og Diabetsforeningen liggja púra klár at flyta yvir á føroysk viðurskifti. Men fyrirteytin fyri at fólk fáa brúkt hesar tilráðingar í gerandisdegnum er sjálv-sagt, at vit fáa eina væl virkandi matvørlóg, sum ásetur neyv krøv til vørlýsingar á øllum matvørum, so fólk sjálvi kunnu velja.

– Tað er í lagi, at politikarnir støðugt minna okkum á, at vit eiga at taka ábyrgd fyri egnari heilsu. Men treytin fyri at fólk kunnu átaka sær hesa ábyrgd er jú, at tey fáa ta vegleiðing og upplýsing, sum er neyðug. Og tann partin av ábyrgdini eiga politikarnir, sigur Ulla Sissel Brandi.

HJÁ KOSTRÁÐGEVANUM

Hjá Kostráðgevanum:

- Tú greiðir frá tínum vanligu matvanum, trupulleikum og málunum, tú vilt røkka.
- Kostráðgevin ger eina kost- og tíðarætlan.
- 3-4 uppfylgjandi viðtalur
- Dømi: Alt eftir byrjunarvekt og blóðvirðum, tekur tað vanliga eini 4-5 mánaðir at lættna 10 kg og fáa normal blóðvirði.

Kostráðgevingin hjá Ulla Sissel Brandi byggir á tilráðingar frá Sundhedsstyrelsen, Diabetesforeningen og Hjerteforeningen:

Orkubýti: 55-60% frá kolvætu, 10-15% frá proteini, í mesta lagi 30% frá feitti, umframt 600 g frukt- og grønmæti um dagin.

Et 3 høvuðs- og 3 millummáltíðir um dagin.

Føroyska fólkaheilsan á breddan

Landsstýrismaðurin í heilsumálum er av álvara farin undir at seta føroysku fólkaheilsuna á breddan, og tað munnu vera mong, ið fegnast um, at hetta viðkomandi álvars-mál umsiðir verður tikið upp alment. Hóast vit føroyingar javnan breggja okkum av at vera náttúru-fólk, sum liva av fiski úr heimsins reinasta havum-hvørvi, eiga vit at ansa eftir, at slíkar myndir ikki fáa okkum at halda, at vit eisini eru í undantaksstøðu, tá tað ræður um heilsu og livihátt. Allar kanningar benda nevniliga á, at føroyingar verða raktir av júst teimum somu vælførðarsjúkum, sum tey dragast við í londunum rundanum okkum.

Sum flestum kunnugt, hóttir ovurfíti nú við at gerast ein livshættislig umfarsjúka í okkara nærmastu grannalondum, tí bæði einstaklingar og mynduleikar hava mist tamarhaldið á avleiðingunum av ósunnnum matvanum. Herheima hava politikarar tibetur sæð skriftina á vegginum og røpa nú varskoð við staðiliga at heita á hvønn einstakan av okkum um at taka ábyrgd fyri egnari heilsu. Tað vilja vit eisini fegin, men vit venta eisini, at politiski myndugleikin somuleiðis er sinnaður at átaka sær sín part av ábyrgdini - tann partin, sum skal tryggja, at allir føroyingar eisini fáa rettar og neyðugar upplýsingar um sambandið millum mat og góða heilsu.

Føroyar eru ikki í undantaksstøðu, men vit eru í serstöðu í mun til flest onnur lond, tá tað ræður um møguleikan at fáa boðskapin út til hvønn krók í landinum. Og tann møguleikan hava vit, sum eitt tað fyrsta, skyldu til at brúka.

Her á blaðnum fara vit komandi tíðina at gera okkara til fyri at varpa ljós á føroysku heilsustøðuna. Við greinum, samrøðum, viðmerkingum o.ø fara vit í fyrsta umfari at triva í evni, sum viðgera sambandið millum mat og heilsu á ein so fjøltáttaðan hátt, sum til ber. Vónandi kann hetta vera við til at seta í gongd eitt stímbrandi orðaskifti um eitt evni, sum viðkemur okkum øllum, og sum tey flestu uttan iva hava eina meining um.